

**EcoTierra- ecologisch
adviesbureau**

Tropische landbouwschool Larenstein

- Nader onderzoek in het kader van de Flora- en faunawet -

Opdrachtgever	Ter Steege Bouw Vastgoed Apeldoorn bv Postbus 135 7300 AC Apeldoorn
Contactpersoon	De heer A. Tolman
Data veldbezoeken	Diverse data 2015 en 2016
Uitvoerend ecooloog	ing. J.M. de Wever
Kenmerk rapport	N2015.020- Nader onderzoek Tropische Landbouwschool Larenstein
Datum rapport	1 augustus 2016
Auteur	ing. J.M. de Wever
Paraaf	

EcoTierra-ecologisch adviesbureau
Margijnenenk 12
7415 JZ Deventer

www.ecotierra.nl
info@ecotierra.nl
(0570)597418

→ Draagvlak voor natuur is de basis voor natuurbescherming

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden Verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, digitale kopie of op welke andere wijze dan ook, Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven. EcoTierra- ecologisch adviesbureau is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van EcoTierra- ecologisch adviesbureau; opdrachtgever vrijwaart EcoTierra- ecologisch adviesbureau voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING

1 INLEIDING	7
1.1 AANLEIDING	7
1.2 DOELSTELLING	7
1.3 VOLLEDIGHEID ONDERZOEK	7
1.4 GELDIGHEIDSDUUR RAPPORT	8
2 ONDERZOEKSOPZET	9
2.1 DESKRESEARCH	9
2.2 VELDBEZOEKEN	9
3 SITUATIEBESCHRIJVING	12
3.1 HUIDIGE SITUATIE	12
3.2 GEWENSTE TOEKOMSTIGE SITUATIE EN VOORGENOMEN INGREPEN	12
4 BEVINDINGEN ONDERZOEK	13
4.1 BEVINDINGEN DESKRESEARCH	13
4.2 BEVINDINGEN VLEERMUIZEN	13
4.3 BEVINDINGEN HUISMUS	14
4.4 BEVINDINGEN GIERZWALUW	14
4.5 BEVINDINGEN STEENMARTER	14
4.6 BEVINDINGEN EEKHOORN	15
4.7 OVERIGE BEVINDINGEN	15
5 EFFECTENBEOORDELING	16
5.1 EFFECTEN VLEERMUIZEN	16
5.2 EFFECTEN HUISMUS	17
5.3 GIERZWALUW	17
5.4 EFFECTEN STEENMARTER	18
5.5 EFFECTEN EEKHOORN	19
5.6 OVERIGE EFFECTEN	19
5.7 ALGEMENE ZORGPLICHT	19
5.8 VOLLEDIGE UITSLUITING AANWEZIGHEID	19
6 CONCLUSIE	20

BIJLAGEN

1. Veldwaarnemingen;
2. Ecologisch werkprotocol steenmarter;
3. Wettelijk kader;
4. Korte beschrijving ecologie vleermuizen;
5. Factsheet huismus (Vogelbescherming Nederland);
6. Factsheet gierzwaluw (Vogelbescherming Nederland);
7. Soortprotocol steenmarter (STOWA);
8. Literatuurlijst.

SAMENVATTING

In opdracht van Ter Steege Bouw Vastgoed Apeldoorn bv heeft EcoTierra- ecologisch adviesbureau op het terrein van de voormalige tropische landbouwschool Larenstein een nader onderzoek naar vleermuizen, gierwaluw, huismus, eekhoorn en de steenmarter uitgevoerd in het kader van de Flora- en Faunawet.

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Deventer en betreft het terrein en de bijbehorende gebouwen van de voormalige tropische landbouwschool Larenstein.

De initiatiefnemer is voornemens het terrein te herontwikkelen. In dit kader zullen diverse opstallen worden geamoveerd ten behoeve van nieuwbouw. Het voormalige schoolgebouw zal grotendeels worden gehandhaafd en worden omgevormd tot appartementengebouw. De grotere groenstructuren langs de perceelsgrenzen zullen worden gehandhaafd.

De aanleiding voor het uitvoeren van het onderhavige onderzoek is de conclusie weergegeven in de rapportage 'Quick scan Flora- en faunawet bouwrijp maken voormalige landbouwschool Larenstein en omliggend terrein, in Deventer (N001-1232730JMA-srb-V02-NL), Tauw, september 2015.

In deze rapportage wordt een nader onderzoek naar vleermuizen, huismussen, gierwaluwen, steenmarters en eekhoorns aanbevolen. Mogelijk gaan er door de beoogde ingrepen vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen/ nesten (zoals bedoeld in artikel 11 van de Flora- en faunawet) verloren. Tevens kan belangrijk foerageergebied van de genoemde zoogdieren verloren gaan. Mogelijk worden door de beoogde ingrepen ook vliegroutes van vleermuizen verstoord.

Onderhavig onderzoek is gebaseerd op een bronnenonderzoek en diverse veldbezoeken. Deze veldbezoeken hebben op diverse data in 2015 en 2016 plaatsgevonden.

De onderzoeken zijn uitgevoerd in de juiste periode en onder geschikte weersomstandigheden, zodat de te verwachten soorten waargenomen konden worden.

Conclusie	
Vleermuizen	Zomer-, winter- en kraamverblijf Dergelijke verblijfplaatsen zijn niet vastgesteld binnen het plangebied. → Mogelijk worden er speciale inbouwkasten geplaatst. Hierover zal nog overleg plaatsvinden met de initiatiefnemer.
	Paarverblijf Er is een baltsvlucht van de gewone dwergvleermuis waargenomen. De exacte paarlocatie is echter niet vastgesteld. → In het najaar zal nogmaals getracht worden om de exacte locatie te bepalen; → Mogelijk bevindt de paarlocatie zich op een te handhaven plek; → De paarlocatie bevindt zich niet in het te amoveren deel van de landbouwschool; → Er zijn op voorhand zeven speciale vleermuiskasten opgehangen aan de zijde waar de baltsvlucht wordt uitgevoerd; → Mogelijk worden er tevens inbouwvleermuiskasten geplaatst.

Vleermuizen	<p>Foerageergebied</p> <p>Er wordt door enkele exemplaren van de gewone dwergvleermuis gefoerageerd binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De groenstructuren, waar met name wordt gefoerageerd, zullen worden gehandhaafd; → Het plangebied betreft geen significant foerageergebied.
	<p>Vliegroutes</p> <p>Er zijn geen significante vliegroutes aanwezig binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De groenstructuren langs de perceelsgrenzen zullen worden gehandhaafd.
Huismus	<p>Er zijn geen vaste verblijfplaatsen van de huismus vastgesteld. Wel foerageren enkele exemplaren binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Het plangebied betreft geen essentieel onderdeel van het functionele leefgebied van de aanwezige exemplaren; → In de toekomstige situatie kunnen huismussen naar verwachting gebruik blijven maken van het plangebied.
Gierzwaluw	<p>Er zijn geen vaste verblijfplaatsen van de gierzwaluw vastgesteld. In de lucht zijn meerdere exemplaren waargenomen.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Het plangebied betreft geen essentieel onderdeel van het functionele leefgebied van deze exemplaren; → Er zijn, uit eigen beweging, drie speciale nestkasten geplaatst aan de Ceintuurbaan-zijde.
Steenmarter	<p>De steenmarter heeft een vaste verblijf-/ voortplantingsplek op de zolder van de landbouwschool. Tevens valt het gehele terrein binnen het territorium van het exemplaar/ de exemplaren.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De verbouwing van de zolder zal buiten de kwetsbare periode (het voortplantingsseizoen) moeten plaatsvinden; → De (verbouw)werkzaamheden dienen volgens een ecologisch werkprotocol te worden uitgevoerd (bijlage 2); → Er is reeds een speciale kast voor de steenmarter opgehangen binnen het plangebied. → De steenmarter zal ook in de toekomst gebruik kunnen blijven maken van het plangebied.
Eekhoorn	<p>Er zijn geen exemplaren, nesten of sporen van de eekhoorn waargenomen.</p>

Flora- en faunawet

Er zijn tot op heden geen procedurele gevolgen aangaande de onderzochte soorten met betrekking tot de voorgenomen ingrepen.

- Er hoeft op dit moment geen ontheffing Flora- en faunawet te worden aangevraagd;
- Er zal een extra vleermuizenonderzoek plaatsvinden in augustus/ september om te kijken of de exacte locatie van het paarverblijf van de gewone dwergvleermuis kan worden vastgesteld;
- De Flora- en faunawet zal geen belemmering vormen voor het nieuwe bestemmingsplan. Door het nemen van mitigerende maatregelen kunnen voor de onderzochte soorten negatieve effecten teniet gedaan worden. Indien een ontheffing Ff-wet noodzakelijk is zal deze in een dergelijke situatie vrijwel altijd worden afgegeven door de RVO;
- Op voorhand zijn reeds kasten opgehangen voor vleermuizen (7 stuks, met paarverblijffunctie), een steenmarterkast (met kraamverblijf) en drie gierzwaluwkasten (vrijwillig).
- De algemene zorgplicht is te allen tijde van toepassing. Deze geldt ook voor de niet onderzochte soorten.

1 INLEIDING

In opdracht van Ter Steege Bouw Vastgoed Apeldoorn bv heeft EcoTierra- ecologisch adviesbureau op het terrein van de voormalige tropische landbouwschool Larenstein een nader onderzoek naar vleermuizen, gierzwaluw, huismus, eekhoorn en de steenmarter uitgevoerd in het kader van de Flora- en Faunawet.

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor het uitvoeren van het onderhavige onderzoek is de conclusie weergegeven in de rapportage 'Quick scan Flora- en faunawet bouwrijp maken voormalige landbouwschool Larenstein en omliggend terrein, in Deventer (N001-1232730JMA-srb-V02-NL), Tauw, september 2015.

In deze rapportage wordt een nader onderzoek naar vleermuizen, huismussen, gierzwaluwen, steenmarters en eekhoorns aanbevolen. Mogelijk gaan er door de beoogde ingrepen vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen/ nesten (zoals bedoeld in artikel 11 van de Flora- en faunawet) verloren. Tevens kan belangrijk foerageergebied van de genoemde zoogdieren verloren gaan. Mogelijk worden door de beoogde ingrepen ook vliegroutes van vleermuizen verstoord.

1.2 Doelstelling

Het doel van het nader onderzoek is vast te stellen of de voorgenomen ingrepen een overtreding van de flora- en faunawet tot gevolg hebben aangaande vleermuizen, vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest, de steenmarter en de eekhoorn.

Om dit inzicht te verkrijgen worden, onder andere, de volgende vragen beantwoord;

- Welke soorten maken gebruik van het plangebied?
- Zijn er in de opstallen of bomen vaste verblijfplaatsen van vleermuizen, steenmarter, eekhoorn en/of jaarrond beschermde nesten aanwezig?
- Welke functie(s) hebben deze opstallen en bomen voor de eventueel aanwezige soorten?
- Hoeveel eventueel aanwezige jaarrond beschermde nesten zijn er aanwezig?
- Zijn er significante vliegroutes en/of foerageergebieden in of nabij het plangebied aanwezig?
- Wat zijn de gevolgen van de ingrepen (welke verbodsbepalingen worden overtreden) en zijn er mitigerende maatregelen te nemen om overtreding van de wet te voorkomen?
- Dient er een ontheffing artikel 75 van de Flora- en faunawet te worden aangevraagd?

1.3 Volledigheid onderzoek

Het onderzoek is onder andere uitgevoerd op basis van het 'Vleermuizenprotocol, maart 2013, dat is opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus (NGB), de Zoogdierverseniging, Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN).

Tevens zijn de onderzoeksmethodes zoals beschreven in de soortenstandaarden van de RVO (soortenstandaard Huismus, Gierzwaluw, Gewone Dwergvleermuis, versie 2.0 december 2014) gehanteerd.

Door het hanteren van het vleermuizenprotocol, soortenstandaarden en overige goedgekeurde inventarisatiemethodes kan bij een eventuele zienswijze worden aangetoond dat de noodzakelijke onderzoeksinspanning is verricht. Mogelijk zijn er, ondanks de volledigheid van het onderzoek, exemplaren niet waargenomen. Ondanks de meerdere onderzoeksrondes blijft er sprake van momentopnamen.

1.4 Geldigheidsduur rapport

Voor onderzoeken waar alleen soorten van tabel 1 en/of 2 van de Flora- en faunawet aan de orde zijn, mag in principe worden volstaan met een geldigheid van 5 jaar. Hierbij geldt dat er in die periode weinig of geen ruimtelijke of kwalitatieve veranderingen hebben opgetreden en dat de wetgeving gelijk is gebleven. Bij onderzoeken naar strikt beschermde soorten (tabel 3 soorten en vogels) geldt in principe dat onderzoeksgegevens maximaal 3 jaar oud mogen zijn in gebieden waar weinig of geen ruimtelijke of kwalitatieve veranderingen zijn opgetreden in de afgelopen drie jaar. In gebieden waar dit niet voor geldt, moeten de gegevens recenter zijn. (bron: ministerie van Economische Zaken).

2 ONDERZOEKSOPZET

Om een goed beeld te verkrijgen hoe en of het plangebied gebruikt wordt door de genoemde soorten heeft er een deskresearch plaatsgevonden en is het plangebied vervolgens meerdere malen in 2015 en 2016 bezocht in de daarvoor geschikte periodes en onder de juiste weersomstandigheden.

De onderzoeken zijn uitgevoerd door een ecooloog met een relevante HBO-opleiding en ruime ervaring met het uitvoeren van quickscans. Tevens worden door de ecooloog diverse relevante cursussen gevolgd, symposia en congressen bezocht en diverse vakbladen en nieuwsbrieven gelezen om de laatste ontwikkelingen te volgen. De onderzoeker is in het bezit van diverse certificaten, waaronder 'Zorgvuldig handelen Flora- en faunawet, ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, niveau 4. IPC Groene Ruimte (door Stadswerk erkend certificaat)'.

2.1 Deskresearch

Als basis dient de rapportage van de quickscan flora en fauna van Tauw. Tevens zijn, indien nodig geacht, beschikbare (digitale) verspreidingsatlassen en overige bronnen geraadpleegd. Ook zijn organisaties als IVN Deventer benaderd voor bijvoorbeeld gegevens over gierzwaluwen.

2.2 Veldbezoeken

Gezien het grote aantal te onderzoeken soorten zijn er diverse onderzoeksmethodes gebruikt.

Tijdens de onderzoeken zijn de bewoners en gebruikers van het plangebied meerdere malen geïnterviewd.

Vleermuizen

Tijdens de schemeronderzoeken is met behulp van een batdetector, zaklamp en zoomcamera zoveel mogelijk concrete informatie verzameld met betrekking tot de aan- of afwezigheid van vleermuizen.

Het vleermuizenonderzoek bestaat uit twee onderdelen, namelijk een visuele inspectie bij daglicht (voor invallen schemer) en onderzoeken tijdens de schemeruren.

Tijdens de visuele inspectie worden opstallen en de toegankelijke gaten onderzocht op sporen die kunnen duiden op de aanwezigheid van vleermuizen. Tijdens de schemer/nacht onderzoeken wordt door middel en met behulp van visuele waarnemingen en een batdetector (Pettersson D230/ D240X) onderzocht of vleermuizen gebruik maken van het plangebied en de aanwezige opstallen.

Indien nodig worden time-expansion opnamen gemaakt met de batdetector om later de ultrasone geluiden te kunnen analyseren met behulp van het analyseprogramma Batsound. Voor soorten van het Myotis geslacht kan dit noodzakelijk zijn om tot een correcte determinatie te komen.

Het onderzoek in de avondschemer is bedoeld om uitvliegende exemplaren te kunnen waarnemen. Vleermuizen warmen gedurende de dag op in hun verblijfplaats en vliegen rond de schemer uit om op jacht te gaan naar insecten.

In de ochtenduren keren ze terug naar hun verblijfplaats, zodat invliegende exemplaren waargenomen kunnen worden.

Gedurende de onderzoeken wordt tevens gelet op sociale roepen en baltsgedrag.

Als richtlijn wordt het 'Vleermuizenprotocol, maart 2013 gehanteerd, opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus (NGB), de Zoogdiervereniging, Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). Dit betekent dat het onderzoeksgebied minimaal vier maal tijdens schemer onderzocht dient te worden, zowel in de avond- als ochtenduren. Gezien de complexiteit van het terrein hebben er meer dan 4 onderzoeken plaatsgevonden.

De onderzoeken zijn uitgevoerd in de juiste periode en onder geschikte weersomstandigheden, zodat eventueel aanwezige vleermuizen waargenomen konden worden. Dit houdt globaal in dat de temperatuur minimaal 7 °C en de windkracht maximaal 4 (5) Beaufort was. Tevens viel er niet meer dan lichte regen.

De avondonderzoeken zijn gestart voor de schemerinvall en tot circa 2 uur na zonsondergang uitgevoerd. De ochtendonderzoeken zijn ongeveer gestart twee uur voor zonsopgang. De onderzoeken in het kader van de paarverblijven zijn tot dieper in de nacht uitgevoerd.

Datum	Avond/ ochtend	Onderzochte functie	Weersgesteldheid
10-09-2015	Avond	Zomer-, paar- en winterverblijf Foerageergebied/ vliegroute	14°C, droog, 3Bft 1, licht bewolkt
20-09-2015	Ochtend		11°C, droog, 1-2 Bft, bewolkt
22-09-2015	Avond		16°C, miezer regen, 3 Bft, bewolkt
26-09-2015	Avond		13°C, droog, 2 Bft, helder
30-09-2015	Avond		11°C, droog, 2 Bft, helder
02-02-2016	overdag	Winterverblijf/ kelders	
07-06-2016	Avond	Zomer- en kraamverblijf Foerageergebied/ vliegroute	21°C, droog, 2 Bft, half bewolkt
18-06-2016	Ochtend		12°C, droog, 2-3 Bft, bewolkt
25-06-2016	Avond		19°C, droog, 2 Bft, helder
12-07-2016	Ochtend		13°C, droog, 1 Bft, licht bewolkt
12-07-2016	Avond		23°C, droog, 1 Bft, helder
Tijdens de vleermuisonderzoeken is ook aandacht besteed aan de gierzwaluw, steenmarter en eekhoorn			

Huismus

Het onderzoek naar de huismus is uitgevoerd zoals beschreven in de soortenstandaard Huismus van de RVO (versie 2.0 december 2014). Deze soortenstandaard schrijft twee onderzoeken in de periode april- 15 mei voor.

Tijdens de veldbezoeken is ook de omgeving buiten het daadwerkelijke plangebied bekeken. Het betreft in onderhavige situatie de woningen direct rondom het terrein.

Datum	Tijdstip	Onderzochte functie	Weersgesteldheid
14-04-2016	Overdag	Nestlocatie/ foerageergebied	14°C, droog, 2 Bft, zonnig (waterig)
26-04-2016	Overdag		13°C, droog, 2-3 Bft, zonnig
13-05-2016	Overdag		15°C, droog, 2 Bft, zonnig
Tijdens de uitvoering van de overige onderzoeken is eveneens aandacht besteed aan de huismus.			

Gierzwaluw

Het onderzoek naar de gierzwaluw is uitgevoerd zoals beschreven in de soortenstandaard gierzwaluw van de RVO (versie 2.0 december 2014). Deze soortenstandaard schrijft drie onderzoeken in de periode juni- 15 juli voor.

In de avonduren (vanaf circa 20.30 tot een half uur na zonsondergang) is gelet op exemplaren die terugkeerden naar hun nest of zogenaamd aan het "bouncen" waren (mogelijk nest).

Na het invallen van de schemer of voor zonsopkomst is door middel van zogenaamd "tappen" (afspelen gierzwaluwgeluid om reactie uit te lokken van vogels op nestplaats) gekeken of er nestlocaties aanwezig waren. Dit "tappen" heeft ook voor en na de vleermuisonderzoeken (die in de periode mei-juli zijn uitgevoerd) plaatsgevonden.

Datum	Tijdstip	Onderzochte functie	Weersgesteldheid
07-06-2016	Avond	Nestlocatie	21°C, droog, 2 Bft, half bewolkt
25-06-2016	Avond		19°C, droog, 2 Bft, helder
12-07-2016	Avond		23°C, droog, 1 Bft, helder
Na en voor sommige vleermuisonderzoeken is er zogenaamd "getaped" om een reactie uit te lokken van gierzwaluwen op het nest.			

Eekhoorn

De eekhoorn heeft zijn nesten met name in bomen. Om eventuele verblijfplaatsen te kunnen waarnemen is onderzoek in de winter raadzaam om dan de loofbomen geen blad hebben en de nesten goed zichtbaar zijn. Tijdens het onderzoek naar de eekhoorn is ook goed gelet op eetsporen van de soort.

De soort is dagactief, maar kan ook 's nachts actief zijn. Tijdens de overige onderzoeken is eveneens op de aanwezigheid van eekhoorns gelet.

Datum	Tijdstip	Onderzochte functie	Weersgesteldheid
03-12-2015	Overdag	Nestlocatie/ sporen	10°C, droog
Tijdens de overige onderzoeken is eveneens op de aanwezigheid van de eekhoorn gelet.			

Steenmarter

De steenmarter is het gehele jaar aanwezig en actief. Met name in de avonduren en 's nachts is de soort waarneembaar, overdag verblijft hij in dagrustplaatsen. Bij intensief gebruik van gebouwen en een bepaald terrein zijn er veelal veel sporen (uitwerpselen, markeerpoepjes, prooiresten en dergelijke) te vinden en worden er relatief veel waarnemingen (auditief en visueel) gedaan.

Toch is de steenmarter een schuw dier en wordt bij gerichte onderzoeken vaak niet waargenomen. Derhalve zijn er in het te verbouwen schoolgebouw diverse cameravallen (Bushsnell) opgehangen. Deze camera's starten met filmen/ fotograferen wanneer er beweging voor de sensor plaatsvindt.

Datum	Tijdstip	Onderzochte functie
03-12-2015	Overdag	Sporen/ camera opgehangen hoofdgebouw
10-01-2016		Sporen/ camera opgehaald
26-04-2016		Sporen
04-07-2016		Sporen/ camera opgehangen steenmarterkast
04-08-2016		Sporen/ ophalen camera
Tijdens de overige onderzoeken is eveneens op de aanwezigheid en sporen van de steenmarter gelet.		

3 SITUATIEBESCHRIJVING

In dit hoofdstuk worden het plangebied en de ingrepen kort beschreven. In de quickscan van Tauw is een uitgebreidere beschrijving weergegeven.

3.1 Huidige situatie

Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Deventer en betreft het terrein en de bijbehorende gebouwen van de voormalige tropische landbouwschool Larenstein. De groenstructuren, met name tussen de kassen en het schoolgebouw, waren ten tijde van de start van het onderzoek reeds geroid. Dit geldt ook voor de lagere groenstructuren aan de randen van het terrein.

Afbeelding 1: Situering plangebied. (bron: Atlas van Overijssel, (luchtfoto 2015).

3.2 Gewenste toekomstige situatie en voorgenomen ingrepen

De initiatiefnemer is voornemens het terrein te herontwikkelen. In dit kader zullen diverse opstallen worden geamoveerd ten behoeve van nieuwbouw. Het voormalige schoolgebouw zal grotendeels worden gehandhaafd en worden omgevormd tot appartementengebouw. De grotere groenstructuren langs de perceelsgrenzen zullen worden gehandhaafd.

De bovenstaande ingrepen vallen binnen de Flora- en faunawet onder het belang j: de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

4 BEVINDINGEN ONDERZOEK

Hieronder worden de bevindingen van de quickscan besproken, allereerst de bevindingen van de deskresearch en vervolgens de bevindingen van het veldonderzoek.

Bijlage 1 geeft de bevindingen op kaart weer.

4.1 Bevindingen deskresearch

In de rapportage van Tauw wordt aangegeven dat er verblijf- of voortplantingsplaatsen van vleermuizen kunnen voorkomen in de bebouwing en bomen. Soorten al baardvleermuis, gewone dwergvleermuis, franjestaart, rosse vleermuis, laatvlieger, meervleermuis, ruige dwergvleermuis en watervleermuis kunnen voorkomen in de omgeving. Mogelijk worden ook significante foerageergebieden en vliegroutes aangetast.

De aanwezigheid van vaste verblijfplaatsen van huismus, gierzwaluw en eekhoorn kon tijdens de quickscan niet worden vastgesteld, maar ook niet worden uitgesloten.

De aanwezigheid van de steenmarter is tijdens de quickscan vastgesteld aan de hand van uitwerpselen/ latrines.

Nader onderzoek naar genoemde soorten werd noodzakelijk geacht.

In overige geraadpleegde bronnen zijn geen concrete vermeldingen van waarnemingen gevonden die specifiek voor het plangebied gelden. Wel zijn er meldingen van gewone dwergvleermuis, steenmarter, eekhoorn, huismus, gierzwaluw en steenmarter nabij het plangebied gevonden. De soorten komen dus in de directe omgeving voor.

4.2 Bevindingen vleermuizen

De bewoners/ gebruikers van het plangebied hebben nog nooit een uit- of invliegende vleermuis waargenomen. Wel wordt er aangegeven dat er af en toe gefoerageerd wordt. Maar niet door bijzonder veel vleermuizen.

Zomer-, winter- en kraamverblijf

Er zijn binnen het plangebied geen zomer-, winter- of kraamverblijven vastgesteld. Er is goed gelet op in- en uitvliegende en sporen. In februari zijn de kelders onder het schoolgebouw bekeken op overwinterende exemplaren. Die zijn niet aangetroffen. De aanwezige exemplaren arriveerden in de avonduren pas enige tijd na zonsondergang en vertrokken vrij vroeg voor zonsopkomst. Dit impliceert dat er geen verblijfplaatsen binnen het plangebied aanwezig zijn.

Paarverblijf

In het najaar is een baltsvlucht van een gewone dwergvleermuis waargenomen aan de oostzijde van de landbouwschool (bijlage 1). Er is getracht om het paarverblijf te lokaliseren, dit is echter niet gelukt. Vanaf het dak was de roep van het mannetje te horen zonder batdetector.

Foerageerplekken

Tijdens alle schemeronderzoeken werd binnen en nabij het plangebied door een beperkt aantal gewone dwergvleermuizen gefoerageerd. De exemplaren arriveerden pas enige tijd na zonsondergang. Met name langs de groenstructuren langs de Ceintuurbaan wordt stelselmatig door 3 gewone dwergvleermuizen gefoerageerd. Onder de overkapping en in het "binnenhofje" werd eveneens vaak door 1 gewone dwergvleermuis gefoerageerd. Het zuidelijkste puntje van het plangebied, langs de Brinkgreverweg, wordt tevens veel gebruikt door de gewone dwergvleermuis om er te foerageren.

Vaste vliegroutes

Duidelijke vliegroutes zijn niet vastgesteld tijdens het onderzoek. Het merendeel van de aanwezige vleermuizen (met een piek van 8 gewone dwergvleermuizen op 12 juli 2016) komt vanuit de zuidelijkste punt, foerageert daar (kort) en vliegt dan vervolgens door naar de groenstructuren langs de Ceintuurbaan. Een deel (maximaal drie exemplaren) blijft daar foerageren, het overige deel vliegt door naar het noorden. Eén exemplaar arriveerde vaak vanuit het noorden om te foerageren binnen het plangebied.

4.3 Bevindingen huismus

De bewoners/ gebruikers van het plangebied hebben geen nestlocatie van de huismus waargenomen. De kunstenaar (bewoner en gebruiker van het terrein) gaf aan dat er soms enkele huismussen in de groenstructuren bij het atelier te vinden zijn.

Tijdens de veldbezoeken zijn eveneens geen vaste verblijfplaatsen van de huismus waargenomen. Enkele huismussen foerageren wel binnen het plangebied. Door deze exemplaren te volgen konden enkele nestlocaties nabij worden vastgesteld. Zo bevinden zich enkele nestlocaties in de Haverstraat.

4.4 Bevindingen gierzwaluw

De bewoners en gebruikers hebben geen nestlocaties van de gierzwaluw waargenomen. Ook zijn er tijdens de veldbezoeken geen nesten aangetroffen. Ook het zogenaamde “tappen” heeft geen reacties opgeleverd.

4.5 Bevindingen steenmarter

Zowel de kunstenaar al de anti-kraakbewoners hebben de steenmarter weleens gehoord of (vechtende) waargenomen. Zowel in het hoofdgebouw als op het terrein.

Er zijn in het hoofdgebouw meerdere (oude) sporen (uitwerpselen/ latrines) van de steenmarter aangetroffen. Ook is de steenmarter in december 2015 op een cameraval vastgelegd. Op bijlage 1 is de locatie weergegeven.

Foto: Steenmarter vastgelegd op cameraval in hoofdgebouw, 5 december 2015 (bron: EcoTierra).

Het hoofdgebouw is vanaf 2015 tot juli 2016 meerdere malen vanbinnen onderzocht op verse sporen. Opvallend is dat er nauwelijks tot geen verse sporen zijn bijgekomen. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat er de afgelopen maanden al behoorlijk veel wand- en plafondplaten zijn verwijderd op de zolder. De locatie is hierdoor waarschijnlijk minder aantrekkelijk geworden.

Eer zijn nog wel steeds verse uitwerpselen/ markeerpoepjes te vinden op het terrein. Ook wordt de steenmarter nog steeds gezien op het terrein. De steenmarter is dus nog wel degelijk aanwezig. Of de locatie nog gebruikt wordt als voortplantingsplek is niet duidelijk geworden tijdens het onderzoek.

Mogelijk komt de steenmarter onder andere via de kelder/ kruipruimte het gebouw binnen. Aan de Ceintuurbaan-zijde is een open ventilatiegat aanwezig op maaiveldhoogte waarin een haar van vermoedelijk de steenmarter is aangetroffen.

Tijdens de nachtelijke onderzoeken is geen exemplaar waargenomen.

4.6 Bevindingen eekhoorn

De bewoners hebben in 2015 weleens een eekhoorn waargenomen in de groenstructuren aan de perceelsgrenzen, met name aan de zijde van de Ceintuurbaan. Sinds de start van onderhavig onderzoek zijn er echter geen waarnemingen meer geweest.

Er zijn tijdens het veldbezoek geen nesten, sporen of exemplaren waargenomen van deze soort. Ook zijn er tijdens de overige onderzoeken geen exemplaren waargenomen.

4.7 Overige bevindingen

Binnen het plangebied zijn twee kleine vijvers aanwezig. Deze vijvers worden door amfibieën gebruikt om voort te planten, met name door de bruine kikker (tabel 1). Het plangebied dient ook als landhabitat voor deze soort. De soort is gedurende een groot deel van het jaar overal waargenomen. Tijdens het kelderonderzoek waren daar meerdere overwinterende exemplaren aanwezig.

Op de tuinmuur komt muurvaren voor. Deze soort is niet beschermd bij de flora- en faunawet, maar staat wel op de Rode Lijst vaatplanten 2012 (thans niet bedreigd). Het is een algemene soort, maar is volgens de verspreidingsatlassen wat minder algemeen in Overijssel.

5 EFFECTENBEOORDELING

In het kader van de Flora- en faunawet is nagegaan of vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen door de ingreep worden aangetast (verwijderd, ongeschikt gemaakt) of dat er kans bestaat dat de onderzochte soorten worden verontrust, verjaagd of gedood. Verder is er gekeken of er invloeden zijn die leiden tot een verminderde geschiktheid als foerageergebied waarbij het een zodanig belang treft dat bij het wegvallen van deze functie ook verblijfplaatsen niet langer kunnen functioneren. Ten slotte wordt beoordeeld of eventuele vliegroutes zodanig worden aangetast dat de functionaliteit verloren gaat.

5.1 Effecten vleermuizen

Zomer-, winter(massa)- en kraamverblijf

Dergelijke verblijven zijn niet vastgesteld.

De voorgenomen ingrepen zullen derhalve geen overtreding van de flora- en faunawet tot gevolg hebben.

Paarverblijf

Tijdens de onderzoeken in augustus- september 2015 is een baltsvlucht waargenomen van de gewone dwergvleermuis. Dit impliceert dat er een paarverblijf in de directe omgeving aanwezig is.

De exacte locatie van het paarverblijf kon toen niet worden vastgesteld. Ook was er nog niet bekend waar er precies ingrijpende ingrepen gingen plaatsvinden.

Om het effect van de ingrepen te bepalen zal dit jaar in augustus- september worden getracht de exacte locatie van het verblijf op te sporen.

Mocht er een paarverblijf door de ingreep verloren gaan zal de Flora- en faunawet geen belemmering vormen voor het nieuwe bestemmingsplan. Een dergelijke functie is voor de gewone dwergvleermuis goed te mitigeren door het ophangen van speciale vleermuiskasten of het inbouwen van dergelijke kasten.

Op voorhand zijn op 26 april 2016 zeven speciale vleermuiskasten (geschikt voor paarverblijven gewone dwergvleermuis) opgehangen langs de "baltsroute".

In het latere traject zal nog worden gekeken of het mogelijk is vleermuiskasten in te bouwen in het hoofdgebouw of de nieuwbouw.

Foto's: Speciale vleermuiskasten die kunnen dienen als zomer- en/of paarverblijf vleermuizen.

Foerageerplekken

Foerageerplekken zijn alleen beschermd bij de Flora- en faunawet wanneer ze significant zijn voor het functionele leefgebied van de aanwezige vleermuizen. Hiermee wordt onder andere bedoeld dat bij vernietiging van desbetreffende foerageergebied de vaste verblijf-of voortplantingsplaatsen ook niet mee zullen functioneren doordat de vleermuis vertrekt naar een andere locatie.

Er wordt gevoerageerd binnen en nabij het plangebied door de gewone dwergvleermuis. Gezien het beperkte aantal vleermuizen dat gebruik maakt van het plangebied betreft het terrein geen significant foerageergebied. De vleermuizen foerageren met name bij de groenstructuren langs de perceelsgrenzen. Deze groenstructuren blijven gehandhaafd. Er zijn rondom het plangebied tevens veel groenstructuren aanwezig. Ook zullen vleermuizen in de nieuw aan te leggen tuinen kunnen foerageren.

Er zal door de uitvoering van de ingreep geen overtreding van de Flora- en faunawet plaatsvinden aangaande deze functie.

Vaste vliegroutes

Vliegroutes zijn alleen beschermd bij de Flora- en faunawet wanneer ze significant zijn voor het functionele leefgebied van de aanwezige vleermuizen. Hiermee wordt onder andere bedoeld dat bij vernietiging van de vliegroutes de vaste verblijf-of voortplantingsplaatsen ook niet mee zullen functioneren doordat de vleermuis er niet meer naar toe- of vandaan kan komen.

Er zijn geen significante vaste vliegroutes vastgesteld binnen het plangebied. De bomen langs de perceelsgrenzen blijven gehandhaafd.

Voor deze functie worden derhalve geen negatieve effecten verwacht.

5.2 Effecten huismus

Er zijn geen jaarrond beschermde nesten van de huismus aanwezig binnen het plangebied. Tevens maakt het plangebied geen significant onderdeel uit van het functionele leefgebied van de waargenomen exemplaren.

Er zijn derhalve geen negatieve effecten te verwachten aangaande de huismus.

5.3 Gierzwaluw

Er zijn geen jaarrond beschermde nesten van de gierzwaluw aanwezig binnen het plangebied. Tevens maakt het plangebied geen significant onderdeel uit van het functionele leefgebied van de waargenomen exemplaren.

Er zijn derhalve geen negatieve effecten te verwachten aangaande deze soort.

Een van de medewerkers van de opdrachtgever is begaan met vogels en heeft tijdens het ophangen van de vleermuiskasten tevens drie speciale gierzwaluwkasten opgehangen aan de muur langs de Ceintuurbaan.

Foto: Vrijwillig opgehangen gierzwaluwkasten (bron: EcoTierra).

5.4 Effecten steenmarter

Het plangebied maakt onderdeel uit van het leefgebied/ territorium van een steenmarter. Er wordt vanuit gegaan dat alle functies, waaronder voortplanting, aanwezig zijn of waren. De steenmarter komt algemeen voor in Deventer en wordt reeds gezien als een "plaagdier". De soort valt in de huidige Flora- en faunawet in tabel 2. Dit houdt in dat er geen ontheffing aangevraagd hoeft te worden bij de RVO, mits er wordt gewerkt volgens een goedgekeurde gedragscode. Op basis van de gedragscode dient een ecologisch werkprotocol te worden opgesteld.

Een dergelijk werkprotocol is weergegeven in bijlage 2. Het ecologische werkprotocol is op basis van de gedragscode van Vereniging Stadswerk Nederland: Gedragscode Flora- en faunawet, ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (geldig tot 31 december 2016) en het soortenprotocol steenmarter STOWA) opgesteld.

Op 26 april 2016 is op voorhand een steenmarterkast opgehangen. In de maanden juli-augustus is enkele weken een cameraval opgehangen om te kijken of de kast al ontdekt was door de steenmarter.

Foto: Steenmarter vastgelegd op cameraval bij steenmarterkast, 30 juli 2016 (bron: EcoTierra).

Uit de beelden blijkt dat de kast in ieder geval al ontdekt is door een steenmarter. De cameraval heeft niet vastgelegd dat de steenmarter de kast daadwerkelijk binnen ging of verliet.

Het plangebied en de omgeving zullen in de toekomstige situatie geschikt blijven als foerageergebied/ leefgebied voor de steenmarter. De steenmarter heeft binnen zijn territorium meerdere dagrustplaatsen/ schuilplekken. Mogelijk gaat de kast in de toekomst ook dienen als verblijfplaats en wellicht zelfs als kraamlocatie.

Door de werkzaamheden conform het werkprotocol uit te voeren zullen significant negatieve effecten op de steenmarter beperkt blijven. De ingreep zal geen significant effect hebben op de staat van instandhouding van de soort.

5.5 Effecten eekhoorn

De door de bewoners waargenomen eekhoorns in 2015 zijn niet weer gezien ten tijde van het onderzoek. Tevens zijn er geen nesten of eetsporen waargenomen. Er zijn derhalve geen negatieve effecten te verwachten aangaande de eekhoorn.

5.6 Overige effecten

Binnen het plangebied komen soorten voor waarvoor een algemene ontheffing Flora- en faunawet geldt, de zogenaamde tabel 1-soorten. Zo een tabel 1 -soort is de in het plangebied veel voorkomende bruine kikker. Het is raadzaam om een te overleggen met een ecoloog om te kijken hoe schade aan dergelijke diersoorten, conform de zorgplicht, voorkomen kunnen worden.

Ook kan er gekeken worden of/ hoe schade aan de muurvaren zoveel mogelijk voorkomen kan worden.

5.7 Algemene zorgplicht

De zorgplicht geldt altijd en voor alle planten en dieren, of ze beschermd zijn of niet. Eventueel aanwezige dieren dienen de kans te krijgen om te vluchten.

De zorgplicht houdt ook in dat er zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de periode waarin wordt gewerkt (buiten kwetsbare voortplantings- en overwinteringsperiode). Tijdens de sloop- en bouwwerkzaamheden dient er zeker rekening te worden gehouden met broedende vogels.

5.8 Volledige uitsluiting aanwezigheid

De onderzoeken zijn conform de vigerende protocollen en onderzoeksstrategieën uitgevoerd opdat aantoonbaar is dat er voldoende zorg in acht is genomen om de te verwachten soorten te kunnen waarnemen/ aantreffen. Het blijft echter natuur en het is nooit geheel uit te sluiten dat er, ondanks de voldoende onderzoeksinspanning, toch een exemplaar aanwezig is (in onderhavige situatie met name een vleermuis omdat deze een verborgen leven leiden). Bij het aantreffen van een exemplaar dienen de werkzaamheden (rondom) direct gestaakt te worden en dient er een ter zake kundige ingeschakeld te worden.

6 CONCLUSIE EN VRIJBLIJVEND ADVIES

Hieronder is de conclusie opgenomen. Ter onderbouwing van de conclusies dient hoofdstuk vijf te worden geraadpleegd.

Conclusie	
Vleermuizen	<p>Zomer-, winter- en kraamverblijf</p> <p>Dergelijke verblijfplaatsen zijn niet vastgesteld binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Mogelijk worden er speciale inbouwkasten geplaatst. Hierover zal nog overleg plaatsvinden met de initiatiefnemer.
	<p>Paarverblijf</p> <p>Er is een baltsvlucht van de gewone dwergvleermuis waargenomen. De exacte paarlocatie is echter niet vastgesteld.</p> <ul style="list-style-type: none"> → In het najaar zal nogmaals getracht worden om de exacte locatie te bepalen; → Mogelijk bevindt de paarlocatie zich op een te handhaven plek; → De paarlocatie bevindt zich niet in het te amoveren deel van de landbouwschool; → Er zijn op voorhand zeven speciale vleermuiskasten opgehangen aan de zijde waar de baltsvlucht wordt uitgevoerd; → Mogelijk worden er tevens inbouvvleermuiskasten geplaatst.
Vleermuizen	<p>Foerageergebied</p> <p>Er wordt door enkele exemplaren van de gewone dwergvleermuis gefoerageerd binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De groenstructuren, waar met name wordt gefoerageerd, zullen worden gehandhaafd; → Het plangebied betreft geen significant foerageergebied.
	<p>Vliegroutes</p> <p>Er zijn geen significante vliegroutes aanwezig binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De groenstructuren langs de perceelsgrenzen zullen worden gehandhaafd.
Huismus	<p>Er zijn geen vaste verblijfplaatsen van de huismus vastgesteld. Wel foerageren enkele exemplaren binnen het plangebied.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Het plangebied betreft geen essentieel onderdeel van het functionele leefgebied van de aanwezige exemplaren; → In de toekomstige situatie kunnen huismussen naar verwachting gebruik blijven maken van het plangebied.
Gierzwaluw	<p>Er zijn geen vaste verblijfplaatsen van de gierzwaluw vastgesteld. In de lucht zijn meerdere exemplaren waargenomen.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Het plangebied betreft geen essentieel onderdeel van het functionele leefgebied van deze exemplaren; → Er zijn, uit eigen beweging, drie speciale nestkasten geplaatst aan de Ceintuurbaan-zijde.

Steenmarter	<p>De steenmarter heeft een vaste verblijf-/ voortplantingsplek op de zolder van de landbouwschool. Tevens valt het gehele terrein binnen het territorium van het exemplaar/ de exemplaren.</p> <ul style="list-style-type: none"> → De verbouwing van de zolder zal buiten de kwetsbare periode (het voortplantingsseizoen) moeten plaatsvinden; → De (verbouw)werkzaamheden dienen volgens een ecologisch werkprotocol te worden uitgevoerd (bijlage 2); → Er is reeds een speciale kast voor de steenmarter opgehangen binnen het plangebied. → De steenmarter zal ook in de toekomst gebruik kunnen blijven maken van het plangebied.
Eekhoorn	<p>Er zijn geen exemplaren, nesten of sporen van de eekhoorn waargenomen.</p>
Flora- en faunawet	<p>Er zijn tot op heden geen procedurele gevolgen aangaande de onderzochte soorten met betrekking tot de voorgenomen ingrepen.</p> <ul style="list-style-type: none"> → Er hoeft op dit moment geen ontheffing Flora- en faunawet te worden aangevraagd; → Er zal een extra vleermuizenonderzoek plaatsvinden in augustus/ september om te kijken of de exacte locatie van het paarverblijf van de gewone dwergvleermuis kan worden vastgesteld; → De Flora- en faunawet zal geen belemmering vormen voor het nieuwe bestemmingsplan. Door het nemen van mitigerende maatregelen kunnen voor de onderzochte soorten negatieve effecten teniet gedaan worden. Indien een ontheffing Ff-wet noodzakelijk is zal deze in een dergelijke situatie vrijwel altijd worden afgegeven door de RVO; → Op voorhand zijn reeds kasten opgehangen voor vleermuizen (7 stuks, met paarverblijffunctie), een steenmarterkast (met kraamverblijf) en drie gierzwaluwkasten (vrijwillig). → De algemene zorgplicht is te allen tijde van toepassing. Deze geldt ook voor de niet onderzochte soorten.

BIJLAGE 1

VELDWAARNEMINGEN

- Foerageergebied gewone dwergvleermuis
(hoe dikker de lijn hoe intensiever gebruikt)
- Vliegroute gewone dwergvleermuis
- Baltsvlucht gewone dwergvleermuis
- Foeragerende huismus
- Nestlocatie huismus
- Waarnemingen (op camera) steenmarter
- Locatie opgehangen vleermuiskasten
- Locatie opgehangen gierzwaluwkasten
- Locatie opgehangen steenmarterkast
- Locatie opgehangen cameravallen

BIJLAGE 2

ECOLOGISCH WERKPROTOCOL STEENMARTER

Onderhavig ecologisch werkprotocol is zo opgesteld dat bij juiste uitvoering van de genoemde maatregelen zoveel mogelijk negatieve effecten op de steenmarter worden voorkomen. Het ecologische werkprotocol is op basis van de gedragscode van Vereniging Stadswerk Nederland: Gedragscode Flora- en faunawet, ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (geldig tot 31 december 2016) en het soortenprotocol steenmarter STOWA) opgesteld.

- Voorafgaande aan de verbouwing/ sloop worden de opstallen gecontroleerd op de aanwezigheid van de steenmarter;
- De sloop van de opstallen dient buiten de meest kwetsbare tijd van de steenmarter plaats te vinden, de kraam- en zoogperiode. Deze loopt globaal (afhankelijk van onder andere weersomstandigheden) van maart tot half augustus. Deze periode kan ook korter duren (dient te worden vastgesteld door een ter zake kundige);
- De opstallen dienen voor de (sloop)werkzaamheden zoveel mogelijk onaantrekkelijk/ ongeschikt gemaakt te worden voor de steenmarter (soms kan een radio hard aanzetten helpen om de steenmarter te verjagen);
- Ter mitigatie van de te vernietigen verblijfplaats dient in de directe nabijheid een speciale steenmarterkast te worden geplaatst. Deze nieuwe verblijfplaats dient ruim voor de sloop gecreëerd te zijn opdat de steenmarter voldoende tijd heeft om de plek te ontdekken.

Afbeelding 2: Speciale steenmarterkast (bron: Vivara).

- De werkzaamheden dienen onder begeleiding van een deskundige op het gebied van de steenmarter te gebeuren.

BIJLAGE 3

WETTELIJK KADER

Hieronder wordt het wettelijke kader en de toepassing op ruimtelijke ingrepen beschreven aangaande vleermuizen.

1 Flora- en faunawet

De bescherming van planten- en diersoorten is geregeld in de Flora- en faunawet. Deze wet is erop gericht om de Nederlandse biodiversiteit te beschermen en de dieren en planten binnen de Nederlandse wetgeving de plek te geven die hun volgens de Europese afspraken toekomt. De Flora- en faunawet is sinds 1 april 2002 van kracht.

Het uitgangspunt van de Flora- en faunawet is 'Nee, tenzij'. Dit betekent dat alles wat schadelijk is voor bedreigde soorten verboden is. Van het verbod ('nee') kan alleen onder bepaalde voorwaarden ('tenzij') worden afgeweken.

In de Flora- en faunawet is een zorgplicht opgenomen die voor alle planten en dieren geldt. Naast de zorgplicht bevat de wet ook een aantal verbodsbepalingen die ervoor zorgen dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten.

1.1 Zorgplicht

De zorgplicht houdt in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden geveerd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden geveerd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken. De zorgplicht geldt altijd en voor alle planten en dieren, of ze beschermd zijn of niet. De zorgplicht betekent niet dat er geen dieren mogen worden gedood, maar wel dat dit, indien noodzakelijk, op zodanige wijze gebeurt dat het lijden zo beperkt mogelijk is.

1.2 Verbodsbepalingen

- Artikel 8: Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
- Artikel 9: Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
- Artikel 10: Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
- Artikel 11: Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
- Artikel 12: Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

1.3 Algemene maatregelen van Bestuur (AMvB)

De 'AMvB art.75' van de Flora- en faunawet is in februari 2005 in werking getreden. In dit besluit is een vrijstelling voor specifieke soorten tijdens specifieke activiteiten geregeld. De Flora- en faunawet is middels deze AMvB vereenvoudigd doordat bij bijvoorbeeld ruimtelijke ingrepen en bestendig gebruik en beheer voor de meest algemene soorten een vrijstelling van de verbodsbepalingen geldt.

De beschermde soorten worden ingedeeld in drie categorieën (tabellen). Vleermuizen vallen onder Tabel 3.

Tabel 3: Habitatrichtlijn bijlage IV-soorten en in AMvB aanvullend aangewezen soorten (bijlage 1) (strikt beschermd):

Voor soorten genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn en voor de bijlage 1 soorten geldt het zwaarste beschermingsregime. Voor deze soorten geldt geen vrijstelling voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Een ontheffing kan alleen worden verleend wanneer:

- geen andere bevredigende oplossing bestaat;
- sprake is van een in of bij de wet genoemd belang;
- geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort.

Voor bijlage IV-soorten geldt eveneens dat er sprake moet zijn van een door de Habitatrichtlijn erkend belang.

- bescherming van flora en fauna;
- veiligheid van het luchtverkeer;
- volksgezondheid of openbare veiligheid.

1.4 Vleermuizen

Vleermuizen zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder a, van de Flora- en faunawet en zijn tevens opgenomen in bijlage IV van de EU-Habitatrichtlijn, dieren en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd. Op grond van de artikelen 10 en 11 van de Flora- en faunawet is het onder meer verboden om beschermde inheemse diersoorten opzettelijk te verontrusten; nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Tot vaste rust- en verblijfplaatsen als bedoeld in artikel 11 van de Flora- en faunawet worden locaties gerekend waarin zich kraamkolonies, paarverblijven, overwinteringsplaatsen en verblijven van (groepen) mannetjes bevinden. Belangrijke migratie- en vliegroutes en foerageergebieden die van belang zijn voor de instandhouding van een vaste rust- of verblijfplaats van de soort op populatieniveau, vallen hier ook onder.

Wanneer een gebodsbepaling van de Flora- en faunawet wordt overtreden, dient men mitigerende maatregelen te nemen om het te verwachten negatieve effect zoveel mogelijk te beperken of te voorkomen. Tevens dient er een ontheffing van de Flora- en faunawet aangevraagd te worden in verband met het verstoren van een vaste verblijfplaats.

1.5 Jaarrond beschermde nesten

De gierzwaluw en de huismus zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet. Voor vogels is alleen ontheffing nodig indien het nest valt onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet.

Het nest van een vogel is de plaats of ruimte die een vogel gebruikt voor het leggen en uitbroeden van de eieren en, voor zover het geen nestvlieders betreft, het grootbrengen van de jongen.

In de context van artikel 11 van de Flora- en faunawet moet onder nest ook de inhoud en de functionele omgeving daarvan, voor zover het broedsucces van vogels daarvan afhankelijk is, worden begrepen. Daartoe zijn alle activiteiten begrepen die het broedsucces negatief beïnvloeden of teniet doen. Artikel 11 van de Flora- en faunawet is gedurende het broedseizoen van toepassing op alle in gebruik zijnde nesten van vogels.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest of zijn in staat een nieuw nest te maken en gebruiken hun nest niet als vaste rust- of verblijfplaats. Dergelijke nesten voor eenmalig gebruik genieten buiten het broedseizoen niet de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet.

Nesten van de gierzwaluw en huismus vallen ook buiten het broedseizoen onder de definitie van 'vaste rust- of verblijfplaatsen' in artikel 11 van de Flora- en faunawet. Deze nesten zijn daarom, voor zover ze niet permanent verlaten zijn, jaarrond beschermd. Derhalve is, bij overtreding van de verbodsbepalingen, ontheffing nodig van artikel 11 van de Flora- en faunawet met betrekking tot de vaste rust of verblijfplaatsen van de soort.

1.6 Steenmarter en eekhoorn

De eekhoorn en de steenmarter zijn beschermde inheemse diersoorten als bedoeld in artikel 4, lid 1, onder b, van de Flora- en faunawet.

Het is verboden om een vaste verblijf- of voortplantingsplaats te verstoren of te vernietigen. Tot voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen als bedoeld in artikel 11 van de Flora- en faunawet worden eveneens essentiële migratieroutes en foerageergebieden die van belang zijn voor de instandhouding van een voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaats van de soort op populatieniveau gerekend. Daarnaast vallen ook tijdelijke, seizoensgebonden, verblijfplaatsen (bijvoorbeeld burchten) of standplaatsen die van belang zijn voor de gunstige staat van instandhouding van een soort op populatieniveau of per exemplaar hieronder.

Zowel steenmarter als eekhoorn vallen in tabel 2 van de Flora en faunawet, de streng beschermde soorten. Dit houdt in dat het mogelijk is om in plaats van een ontheffing Ffwet aan te vragen er gewerkt mag worden (bij ruimtelijke ingrepen) volgens een door het ministerie goedgekeurde gedragscode.

1.7 Gedragscode

Er kan gebruik worden gemaakt van de vrijstelling die is gegeven naar aanleiding van een goedgekeurde gedragscode. Er dient dan aantoonbaar in overeenstemming met de gedragscode gewerkt te worden door de inhoud van de gedragscode op te nemen in bijvoorbeeld eigen werkprotocollen.

Veel gebruikte gedragscodes voor onderhavige activiteiten zijn de gedragscode 'ruimtelijke ordening en inrichting van gemeenten' en de gedragscode 'Flora- en faunawet voor de bouw- en ontwikkelsector'.

	niet beschermde soorten	Zorgplicht
	Soorten van tabel 1 lichtste beschermingsregime algemene soorten	Vrijstelling Wel zorgplicht
	Soorten van tabel 2 middelste beschermingsregime overige soorten	Gedragcode of Ontheffing
	Vogels	Gedragcode of Ontheffing
	Vogels met jaarrond beschermde nesten	Ontheffing
	Soorten van tabel 3 zwaarste beschermingsregime bijlage 1 AMvB bijlage IV Habitatrichtlijn	Ontheffing

BIJLAGE 4 KORTE BESCHRIJVING ECOLOGIE VLEERMUIZEN

Vleermuizen zijn nachtdieren. Ze worden actief wanneer de schemer invalt. Overdag slapen de meeste vleermuizen, of ze houden zich bezig met lichaamsverzorging. In het najaar daalt het insectenaanbod en maken vleermuizen zich klaar voor een winterslaap. Vleermuizen hebben een netwerk van verschillende verblijfplaatsen door het jaar heen. Zo worden verblijfplaatsen als winterverblijf, kraamverblijf en/of paarverblijf gebruikt. Vleermuizen zijn globaal op te delen in gebouw- en boombewonende soorten. Vaste rust- en verblijfplaatsen van de gebouwbewonende soorten kunnen onder andere plekken onder dakpannen, spouwmuren en zolders zijn.

Afbeelding 2: Potentiële verblijfplaatsen vleermuizen (bron: Handreiking verblijfplaatsen zoeken, Vleermuis Werkgroep Nederland).

Boombewonende soorten zijn te vinden in spechtengaten, holle oude bomen of achter loszittend boomschors.

Het gebruik van het soort verblijfplaats is afhankelijk van de soort. Zo zijn de gewone dwergvleermuis en de laatvlieger echte gebouwbewoners. De rosse vleermuis is weer voornamelijk te vinden in bomen.

Ook wordt een verblijfplaats vaak wisselend gebruikt gedurende het jaar.

BIJLAGE 5

FACTSHEET HUISMUS (VOGELBESCHERMING NEDERLAND)

Voedsel

- Volwassen mussen: vooral zaden (meer dan 90%), bessen, bloemknoppen en insecten. Graag broodkruimels!
- Jongen: in de eerste twee weken voornamelijk insecten zoals vliegen, muggen, bladluizen, rupsen en zelfs spinnen. Daarna als volwassen mus.

Nestgelegenheid

- Huismussen broeden in holtes en nisjes, soms in dichte struiken. Nest wordt gemaakt onder dakpannen en in gaten en kieren van gebouwen. Ook wel in boomholtes en nestkasten.
- Beetje slordig nest van takjes, stro, veertjes, pluusjes en dierenharen.
- In de winter wordt het nest als slaapplaats gebruikt.
- Huismussen broeden in kleine tot middelgrote kolonies.

Broedseizoen

- Van april tot september, 2 tot 3 legsels.
- Per broedsel 4 tot 6 eieren.
- Broedduur 12 tot 14 dagen.
- Jongen vliegen na 14 tot 16 dagen uit.

Bijzonderheden

- Sinds 1980 is het aantal huismussen in ons land gehalveerd. Huidige schatting: 500.000-1.000.000 paartjes.
- Mussen zijn sociale vogels. Eten, een zandbad nemen en slapen doen ze samen.
- Mussen kennen ook een sociale balts waarbij meerdere mannetjes achter één vrouwtje aanzitten.
- Bij de huismussen in een kolonie gaat de broedtijd gelijk op.
- Nestplaatsen van huismussen zijn het jaar rond beschermd.
- De huismus staat op de Nederlandse Rode lijst als gevoelige soort.

De ideale huismusomgeving

- Groene struiken, hagen of gevelbegroeiing als schuilplaats en voor insecten.
- Inheemse zaadrijke gewassen zoals straatgras.
- Ruim aanbod nestgelegenheid.
- Continu voedsel in directe omgeving.
- Water om te drinken en te badderen.
- Zanderige plekjes voor een zandbad (tegen parasieten in verenpak).

Een handje helpen

- Er zijn diverse mogelijkheden om nestgelegenheid te creëren.
- Vogelvide achter de onderste rij dakpannen.
- Bij renovatie of nieuwbouw van huizen: neem contact op met de opdrachtgever voor het installeren van vogelvides.
- Nestkasten (mussen leven sociaal, dus meerdere kasten).
- Mussenflat (een grote nestkast met meerdere nestplekken).
- Zorg voor een compleet habitat op een klein oppervlak. Zijn alle elementen uit de ideale mussenomgeving aanwezig? Alleen nestplaatsen aanbieden is niet voldoende.
- Neem voor wijkgerichte maatregelen contact op met een Stadsvogeladviseur van Vogelbescherming Nederland.

Meer informatie

www.vogelvide.nl

Brochure: Meer vogels in de tuin (Vogelbescherming Nederland).

Boek: Stadsvogels. Bouwen, beleven, beschermen (Tirion).

FOTO: BLADVERSIEBOEM

Huismus

FOTO: JOUKKE ALI BRUGING

Vogelbescherming
NEDERLAND

BIJLAGE 6

FACTSHEET GIERZWALUW (VOGELBESCHERMING NEDERLAND)

Voedsel

- Vliegende insecten en zwevende spinnen.
- Vangt in het broedseizoen 20.000 insecten per dag voor zichzelf en de jongen.
- In de regel zoeken gierzwaluwen hun voedsel in een straal van 8 km rond de nestplaats.

Nestgelegenheid

- Spleten en gaten in gebouwen, vooral onder daken met dakpannen.
- Komvormig nestje bekleed met onder meer haren, veertjes, sprietjes, zaadpluis en speeksel. Soms geen nestmateriaal.

Broedseizoen

- Van mei tot juli, 1 legsel.
- 2 tot 3 witte eieren.
- Broedduur ongeveer 20 dagen.
- Jongen vliegen na 40 tot 42 dagen uit.

Bijzonderheden

- Gierzwaluwen kunnen wel 20 jaar oud worden.
- Gierzwaluwen bereiken vliegsnelheden tot wel 120 km/uur.
- Tegen de avond verzamelen gierzwaluwen die geen nest hebben zich in groepen en stijgen dan tot een hoogte van drie tot vijf kilometer. Ze laten zich in een soort halfslaap meevoeren op thermiek en cirkelen langzaam naar beneden.
- Op geschikte nestplaatsen komen ze elk jaar terug.
- Nestplaatsen van gierzwaluwen zijn het jaar rond beschermd.

De ideale gierzwaluwomgeving

- De gierzwaluw brengt het grootste deel van zijn leven door in de lucht. Het leefgebied 'aan de grond' is daarom van minder belang dan de hoeveelheid voedsel in de lucht.
- De gierzwaluw is alleen in het broedgebied tijdens het korte broedseizoen.
- In ons land zijn gierzwaluwen voor hun nest volledig afhankelijk van ruimtes in gebouwen. Door sloop en renovatie van oude gebouwen en wijken gaat veel broedgelegenheid verloren.

De helpende hand

- Het bieden van nestgelegenheid is de belangrijkste maatregel om gierzwaluwen te helpen.
- Voorzie bij nieuwbouw of renovatie standaard in nestgelegenheid: nestpannen en/of neststenen.
- Plaats nestpannen en neststenen in groepjes. Gierzwaluwen nestelen meestal in kolonies. Plaats de neststenen bij voorkeur op een hoek of langs de kopse kant van een gebouw op het noorden of oosten.
- De ontdekking van nieuwe nestplaatsen kan worden versneld door het geluid van de gierzwaluw af te spelen. Als eenmaal één nest bezet is, is de kans groot dat de andere ook worden ontdekt door soortgenoten.
- Neem contact op met een Stadsvogeladviseur van Vogelbescherming Nederland voor wijkgerichte maatregelen.

Meer informatie

www.gierzwaluwbescherming.nl

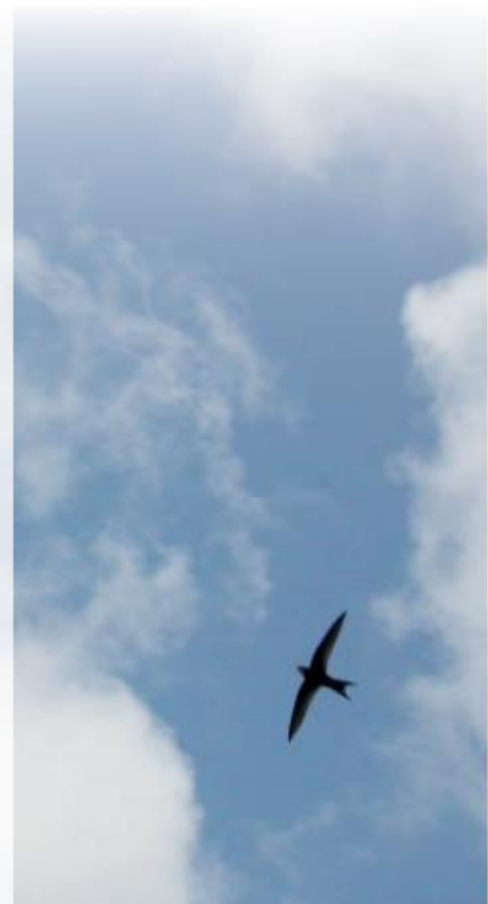
Boek: Bouwprojecten & Gierzwaluwen in Amersfoort (Marjo van der Lelie, gbn@hccnet.nl).

Brochure: Meer vogels in de tuin (Vogelbescherming Nederland).

Boek: Stadsvogels. Bouwen, beleven, beschermen (Tirion).

Gierzwaluw

BIJLAGE 7

SOORTPROTOCOL STEENMARTER (STOWA)

Tabel 2

Te verwarren met boommarter. Kenmerkend voor steenmarter zijn de asgrauw tot grijsbruine vacht met (grijs)witte ondervacht, de vaak gevorkte witte tot roomkleurige bef die doorloopt tot op de poten en een vleeskleurige neus. Oren zijn vrij kort zonder opvallende witte rand.

Foto: Beate Ludwig/Buiten-Beeld

- soort niet waargenomen
- soort (recent) waargenomen

2

stowa

Steenmarter *Martes foina*

Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Groen: Werkzaamheden mogelijk. Oranje: Werkzaamheden mogelijk: ja, mits na overleg met ecooloog en eventuele mitigerende maatregelen. Rood: Werkzaamheden mogelijk: nee, tenzij toestemming van de ecooloog en mitigerende maatregelen worden genomen.

Bestendig beheer en onderhoud (vrijstelling, mits gebruik gedragscode)

Maaien	Zie gedragscode, aanvullend: Gefaseerd maaien in ruimte en tijd. Bij voorkeur in de periode augustus t/m februari.
Schonen	-
Baggeren	-
Begrazen	-
Snoeien/dunnen	Zie gedragscode, aanvullend: Periode waarin werkzaamheden dienen plaats te vinden: augustus t/m februari. Pas nadat is vastgesteld dat de verblijfplaatsen zijn verlaten, kan worden gestart met werkzaamheden.
Onderhoud waterkeringen	-
Onderhoud verhardingen	-

Ruimtelijke ontwikkelingen & inrichting (vrijstelling, mits gebruik gedragscode)

Voorbereiding van nieuwe werken	Zie gedragscode
Verwijderen bovengrond/graafwerkzaamheden	Zie gedragscode, aanvullend: Gefaseerde uitvoering van de werkzaamheden in ruimte en tijd. Werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd in de periode augustus t/m februari. Voor graafwerkzaamheden vegetatie kort maaien.
Sloop kunstwerken en gebouwen	Zie gedragscode, aanvullend: Periode waarin werkzaamheden dienen plaats te vinden: augustus t/m februari. Pas nadat is vastgesteld dat de verblijfplaatsen zijn verlaten, kan worden gestart met werkzaamheden.
Bouwactiviteiten	-
Afdammen/dempen/vergraven wateren	-
Leefgebied	Kleinschalige landbouwgebieden; maar ook in bossen en grote steden.

Gebruik van het leefgebied
Binnen hun leefgebied kunnen ze tientallen schuilplaatsen hebben o.a. takkenhopen, boomholtes, dichte struwelen, zolders, spouwmuren en kruipruimtes. Slechts een gering aantal hiervan (3-5) wordt regelmatig gebruikt. In de periode dat ze jongen hebben zijn ze meer honkvast. Voedsel wordt gezocht langs (lijnvormige) landschapselementen zoals groenstroken, heggen, bosjes, greppels. Zowel het mannetje als het vrouwtje heeft een eigen territorium. Het territorium van een mannetje overlapt dat van meerdere vrouwtjes. In Nederland bedraagt de territoriumgrootte 80-700 ha.

Vervolg	Steenmarter <i>Martes foina</i>
Voornaamste voedselbronnen	Knaagdieren (muizen, ratten), konijnen, vogels, eieren, insecten, kikkers, regenwormen, vruchten en bessen.
Leefwijze door het jaar heen	Met name in de schemer en nacht actief. In de zomer soms ook in de ochtend actief. Per nacht wordt doorgaans 3-5 km afgelegd. Paartijd: juni-augustus. In maart/april worden de jongen geboren. Na ongeveer 3 maanden zijn de jongen zelfstandig. In de nazomer zoeken de jongen een eigen territorium.
Aanbevelingen	- Behoud en aanleg van kleine landschapselementen (heggen, bosjes, bermen). - Behoud en aanleg schuilplaatsen.
Belang waterschapspopulaties	Ondergeschikt belang
Verspreiding binnen Nederland	In Oost Nederland. De soort ontbreekt nog in het gebied van de grote rivieren, het westen van Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en de Zeeuwse Eilanden.
Rode lijst	-
Beschermingsstatus	
Habitatrichtlijn	-
FF-wet	Tabel 2
Bronnen	Lange et al. 1994; Broekhuizen et al. 1992; Websites: www.vzz.nl ; www.minlnv.nederlandsesoorten.nl

BIJLAGE 8

LITERATUURLIJST

- Broekhuizen S, e.a.**, Atlas van de Nederlandse zoogdieren, uitgeverij KNNV, Utrecht 1992
- Dijkstra V, R. Janssen, J. Buys & T. van der Meij, 2008. Handleiding voor het monitoren van vleermuizen op zolders. Zoogdierverseniging VZZ, Arnhem 2008
- Dienst Regelingen, Ministerie van Economische zaken**; Diverse soortenstandaarden: vleermuizen
- Limpens H, K. Mostert, W. Bongers**, Atlas van de Nederlandse vleermuizen, K.N.N.V, Utrecht 1997
- Limpens H e.a.**, Brochure; Met vleermuizen onderweg, Dienst Weg- en Waterbouwkunde en de VZZ, Delft 2004
- Limpens H, e.a**, Brochure Vleermuizen, bomen en bos, SVB en VZZ, Arnhem 2003
- Lange, R, A. van Winden, P. Twisk, J. de Leander & C. Spee**, Zoogdieren van de Benelux, Herkenning en onderzoek. Jeugdbondsuitgeverij, 's Graveland 1986
- Netwerk Groene Bureaus (NGB), Zoogdierverseniging, Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN)**, Vleermuizenprotocol
- Schober, W. & E. Grimmberger**, Gids van de vleermuizen van Europa, Azoren en Canarische eilanden, Tirion, Baarn 2001
- Twisk P, e.a.** Folder; Vleermuizen in en rondom het huis, Zoogdierverseniging i.s.m. Brabants Landschap, Landschapsbeheer Friesland en Stichting Landschapsbeheer Zeeland, 2009
- Internet:

www.vleermuis.net
www.vleermuizenindestad.nl
www.vogelbescherming.nl
www.zoogdierverseniging.nl

Soortenstandaarden RVO, versies 2.0, December 2014:

Huismus
Gierzwaluw
Gewone dwergvleermuis
Ruige dwergvleermuis

Soortenprotocol STOWA:
Steenmarter